

The Scientific Journal in Jurisprudence and Bases of Islamic law The ۱۴ rd. Year/NO:**۳ Autumn ۲۰۲۱****بررسی فقهی عوامل جدید نشوز زن در جامعه الکترونیک**زهرا رجبی^۱ سیدعلی هاشمی خانباسی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۰۶

چکیده

در اصطلاح فقه ناسازگاری بین زن و شوهر تعبیر به نشوز شده است. فقهای امامیه عدم تمکین عام و خاص را از عوامل نشوز دانستند. جامعه الکترونیک امروز با گسترده شدن فناوری اطلاعات و نفوذ وسایل ارتباط از راه دور به عمق جامعه، ابزارها و روش های ارتباطی را متحول کرده است لذا با توجه به پیشرفت ارتباطات و نفوذ فرهنگ بیگانه و گرایش به تفکر فمینیستی زنان، تغییر و تحولاتی در سبک زندگی بوجود آمده است که باعث افزایش ناسازگاری بین زوجین و در نتیجه طلاق شده است. در این جامعه الکترونیک که فناوری، توسعه و سبک زندگی تغییر یافته است پس عوامل جدید نشوز هم توسعه یافته است لذا نیاز ضروری است که این عوامل در اصطلاحات فقهی نشوز مورد تطبیق قرار گیرد. تحقیق حاضر در صدد پاسخ به این سوال است که در جامعه الکترونیک، عوامل جدید نشوز با نگاه فقهی چیست؟ روش این تحقیق، توصیفی و تحلیلی است و با استفاده از منابع معتبر فقهی و با استناد به بیانات دادگاههای حل اختلاف خانواده شهرستان های مختلف ایران و با استفاده از استفتائات مراجع اعظام به این نتایج دست یافت که در این جامعه الکترونیک عواملی همچون ورود به فضای مجازی با شرایط خاص، چشم و هم چشمی و تحمیل هزینه های گزاف، اشتغال زنان، اردوهای خارجی زنان با توجه به رویکرد تطبیقی به نظر فقها در مورد نشوز با بهره گیری از قواعد فقهی و اصولی همچون قیاس اولویت، تنقیح مناظ، وحدت ملاک از عوامل جدید نشوز زوجه در جامعه الکترونیک بشمار می آیند.

کلید واژه ها : فقه، عوامل نشوز، فضای مجازی، زوجه، جامعه الکترونیک

rajabi.sjr@yahoo.com

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد، رشته فقه و اصول، حوزه علمیه الزهراء ساری، ساری، ایران

a.hashemi1@yahoo.com

۲- استادیار گروه الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری، ایران (نویسنده مسئول).

مقدمه

دین اسلام توجه وافری به خانواده داشته و تمام تلاش خود را در حفظ آن نموده است. یکی از مباحث بسیار مهمی که در فروپاشی خانواده بسیار اثرگذار بوده و باید بدان توجه شود، مساله نشوز زن است لذا برای پیشگیری از تحقق نشوز و استحکام بنیاد خانواده برای زنان نسبت به مردان وظایف و نکات اخلاقی را برشمردند که از جمله آن موارد می توان به حسن معاشرت، تمکین خاص زن، ترک نکردن خانه و خانواده بدون اذن شوهر، حفظ پاکدامنی و عفت ورزی، رعایت نظافت و آرایش ظاهری، پذیرش سکناى شوهر برای زندگی مشترک، صبور بودن در زندگی همچنین حفظ اقتدار مرد اشاره کرد که برخی از این وظایف الزامی و بخشی دیگر هم غیر الزامی و اخلاقی است، (میرخانی، ۱۳۸۹، ص ۱۱۵) اگرچه انگیزه ها و موارد تحقق نشوز با توجه به مقتضیات زمانی و مکانی متغیر و متفاوت بوده ولی انجام وظایف همسر به شکل مطلوب می تواند مانع تحقق نشوز گردد. مشکلات زن و شوهر با تغییر سبک زندگی در این برهه از زمان ابعاد گوناگونی پیدا کرده است که برای هر بُعد از این مشکلات دلایل و عللی جدیدی وجود دارد. زن و شوهر گمان می کنند که وظایف خود را در مقابل یکدیگر به خوبی انجام داده اند اما با توجه به این که در این عصر ارتباطات، نفوذ فرهنگ بیگانه در خانواده های اسلامی نقش خود را به خوبی ایفا کرد و موجب آسیب ها و ناهنجاری هایی در روابط بین زن و شوهر شده که نتیجه ی آن فاصله از آگاهی و شناخت هریک از زن و شوهر به وظایف واجب خویش شده و موجب افزایش آمار طلاق گردیده است لذا لزوم آگاه سازی و اطلاع رسانی زوجین به منظور آگاهی از وظایف و حق و حقوق خویش در مقابل یکدیگر جدی تر به نظر می رسد و از جهتی بررسی دقیق فقهی مصادیق و موارد نشوز و حکم آن می تواند زمینه ساز تدوین قانونی کامل و جامع در مورد حقوق زوجین باشد.

مساله نشوز در کتب فقهی تا زمان محقق حلی (م ۶۷۶ق) مطرح نشده است. محقق در این حد به موضوع پرداخته که با نشوز شوهر، زن می تواند به حاکم شکایت کند. تا زمان صاحب جواهر کسانی که متعرض این مساله شده اند از گفته محقق فراتر نرفته اند. صاحب جواهر قدری این مسئله را بسط داده و بیشتر به این آن پرداخته است. این مسئله همچنین در کتاب فقه الرضاع) که از اولین متون فقهی شیعه بشمار می آید پرداخته شده است و در کلام فقهایی؛ چون علامه حلی و شهید اول و دوم، شیخ انصاری، شیخ مفید و بقیه فقهای متاخرمانند: آیت الله بروجردی و امام خمینی در تحریر الوسيله، نشوز به خوبی تبیین شده است.

مصطفوی فر در مقاله ای تحت عنوان "بازخوانی مفهوم نشوز زن و مرد در قرآن" به مفهوم شناسی نشوز در فقه و قرآن پرداخته سپس نشوز زن و مرد به طور جداگانه در آرای مفسران بررسی کرده است (مصطفوی فر، ۱۳۹۱، ش ۶۹، ص ۸۰). کریم حیدری در مقاله ای تحت عنوان "نشوز در فقه" بعد از معنای نشوز و تمکین، به حقوق زن و شوهر بر یکدیگر و پیامدهای نشوز و امکان عدم تمکین زن پرداخته است (کریم حیدری، ۱۳۹۳، صص ۸-۱۱).

خانم شهناز حسینی در مقاله ای تحت عنوان "تأملاتی چند در آیه ۳۴ سوره نساء" مفهوم نشوز و تمکین را تبیین کرده سپس نشوز را در آرای فقها و مفسران بطور مفصل پرداخته است (حسینی، ۱۳۸۳، ش ۲۳-۲۴، صص. ۹۱-۹۴).

مهدی مهریزی در مقاله ای تحت عنوان "تمکین و نشوز در فقه و قانون" به تمکین و نشوز زن و مرد و وظایف مرد و زن و آثار حقوقی نشوز زن و مرد و در آخر بحث به ادله نشوز در فقه و قرآن پرداخته است (مهریزی، ۱۳۷۸، ش ۸۷).

این تحقیقات انجام گرفته در مورد نشوز زن و مرد، غالباً به ذکر ادله و مفهوم شناسی آن پرداخته شده است. اما مقاله حاضر در نظر دارد مصادیق نشوز در آرای فقهای امامیه را با مصادیق نشوز عصر حاضر تطبیق داده و نقش نشوز زن را در زندگی زناشویی تبیین کند.

روش مقاله حاضر بدین صورت بوده است که ابتدا مصاحبه ای با قضات و دادگاههای خانواده (شورای حل اختلاف) در شهرستان های مختلف کشور همچون مشهد، گرگان، تهران، ساری و.. در ارتباط با عوامل نشوز و اختلافات و ناسازگاری زنان با زوج خویش در دادگاه ها لیست گردید سپس استفتاء از مراجع تقلید همچون آیت الله خامنه ای و آیت الله مکارم شیرازی، آیت الله نوری همدانی به صورت مکتوب در این موارد خاص گرفته شده است و در ادامه با استناد به آیه ۳۴ سوره نساء و عبارات فقهای اعظام و و با مراجعه به کتب اجتماعی-خانواده عوامل جدید نشوز زن مورد بررسی قرار گرفته است.

برای تبیین عوامل جدید نشوز زن ناظر به جامعه الکترونیک این مقاله با روش تحلیلی ابتدا به مفهوم شناسی نشوز سپس حکم نشوز و بعد به عوامل جدید نشوز در این عصر پرداخته است.

مفهوم شناسی

نشوز از اصطلاحات فقهی است که بررسی آن در لغت و اصطلاح لغوی جهت تطبیق با عوامل جدید آن نیاز است بنابراین ابتدا تعریف لغوی و اصطلاحی آن سپس در قرآن و فقه مفهوم شناسی می شود در انتها حکم آن و تعریف جامعه الکترونیک بیان می گردد.

نشوز در لغت و اصطلاح لغوی

«فرهنگ نگاران معاصر که نگاهی تاریخی به تحول معنای واژگان دارند، ریشه و اصل این واژه را حرکتی در جهت بلند شدن، با تأکید بر جهت این حرکت (از پایین به بالا) دانسته و به مصادیق متنوع و مختلفی از جمله بلند شدن مکانی، خزیدن و جابجا شدن در مجالس، سربرافراشتن، ترک مرافقت و مهربانی، دوری جستن از همدلی و همراهی، واگذاشتن صفا و صمیمیت، قطع

رابطه و دوری کردن، و ... اشاره کرده اند؛ در هر یک از این موارد، مفهوم "تحرك" با قید معنای "بلندی" باید دیده شود» (مصطفوی، ۱۳۶۸ ش، ص. ۷۸). بنابراین عالمان لغت اصل در این واژه راه، ارتفاع و علو دانسته اند؛ (لسان العرب، ۱۴۰۸ ق، ج ۵؛ الراغب الأصفهانی، ۱۴۰۴، ص. ۴۹۳) لذا ناشز، وصف قلبی است که از ترس، بالا آمده (به گلوگاه رسیده است)، هم چنان که به مرکبی که راکبش نتواند بر آن برنشیند، ناشز گفته شده است (خلیل بن احمد، ۱۴۰۹، ج ۶، ص. ۲۳۲). نشوز از «نشز» فتح نون و سکون شین و جمع آن انشاز و نشازو به معنای زمین مرتفع (قاموس المحيط، ۱۳۷۵ ج ۲، ص. ۱۹۴) و در لغت عرب به معنای نافرمانی و ناسازگاری کردن است (سیاح، ۱۳۹۰، ج ۲، ص. ۱۶۷۱). خلاصه اینکه نشوز: نافرمانی و عصیان. نشز به معنی بلند شدن و امتناع است. وَإِذَا قِيلَ انْشُرُوا فَاَنْشُرُوا، چون گفته شد برخیزید، برخیزید.

نشوز در اصطلاح لغوی، خودداری از تمکین است یعنی زن یکی از وظایف و تکالیف خود را که در اثر زناشویی عهده دار آن است انجام ندهد و بر شوهر خود برتری طلبی و عصیان کند ناشزه اطلاق می شود (جوهری، الصحاح، ج ۳، ص. ۸۹۹؛ راغب اصفهانی، ج ۱، ص. ۸۰۶). همچنین نشوز زوج به معنای زدن زن و آزار دادن می باشد (ابن اثیر، ۱۳۶۷، ج ۵، ص. ۵۶) و زوج هم اگر در انجام وظایفی که بر عهده او می باشد مثل پرداخت نفقه کوتاهی نماید و تمکین ننماید، زوج هم ناشزه محسوب می شود (شریف، ۱۳۷۶، ص. ۶۰).

نشوز در قرآن

نشوز از ریشه «نشز» و مشتقات آن پنج بار در قرآن به کار رفته است که دو مرتبه آن به صورت مصدر «نشوز»، دو بار آن به گونه فعل امر و یک مرتبه آن هم به صورت فعل مضارع از باب «افعال» استعمال شده است. این واژه یک بار درباره زن: «...وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ»؛ ... و از زنانی را که از سرکشی و مخالفتشان بیم دارید... (نساء؛ ۳۴)، یک مرتبه در مورد شوهر: «...وَإِنَّ امْرَأَةً خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا...»؛ و اگر زنی از سرکشی و ناسازگاری یا بی اعتنائی شوهرش بیم داشته باشد... (نساء؛ ۱۲۸)، یک بار برای زنده شدن مردگان: «... أَنْظِرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ تُنْشِرُهَا...» به استخوان های (مرکب سواری خود) نگاه کن که چگونه آنها را برپا ساخته، به هم پیوند می دهیم... (بقره؛ ۲۵۹) و دو بار هم درباره ادب حضور در مجلس پیامبر (صل الله علیه و آله): «... إِذَا قِيلَ انْشُرُوا فَاَنْشُرُوا...»؛ هنگامی که گفته شود؛ برخیزید، برخیزید... (مجادله؛ ۱۱)، به کار رفته است (مصطفوی فرد، شماره ۶۹، صص. ۱۲۷-۱۳۷۶؛ قبادی، ۱۳۹۳، صص. ۱۶۰-۱۳۷).

نشوز در اصطلاح فقهی

نشوز در اصطلاح شرعی، خروج یکی از زوجین از اطاعت دیگری است در آنچه که بر او واجب شده است و نشوز در صورت خروج یکی از زوجین از اطاعت و تمکین دیگری اختصاص می یابد (المحقق السبزواری، ۱۳۸۷، ص. ۱۸۹) و خداوند هم در قرآن به نشوز هر یک از زوج و زوجه به صراحت اشاره شده است. (خوانساری، ۱۳۸۹، ص. ۱۲۸).

نشوز در اصطلاح فقها به معنای سرپیچی کردن و نافرمانی است (الشیخ البحرانی، ج ۲۴، ص ۶۱۳؛ نجفی، ج ۳۱، ص ۲۰۰)؛ یعنی یکی از زن یا شوهر آن چه را که نسبت به دیگری بر او واجب است را انجام ندهد (المحقق الحلی، ج ۱، ص ۲۴۳) با توجه به عبارات فقها در زمینه نشوز مشخص می گردد برخی از فقیهان تعریف نشوز را با بیانی مشترک در مورد زوج و زوجه مطرح کرده، آن را «خروج یا سرکشی زن یا شوهر از حقوق واجب یکدیگر که مصداقی از خروج از فرمانبری خداوند است» دانسته اند (شهید ثانی، ۱۳۸۶ ج ۱۰، ص ۱۳۱؛ نجفی، ج ۳۱، ص ۲۰۰؛ طباطبائی، ۱۴۱۲، ج ۱۲، ص ۹۱) و عده ای دیگر، بدون تفکیک صریح از تعاریف نشوز زوج و زوجه تنها نشوز زوجه را با چنین بیانی تعریف کرده و آورده اند: «نشوز عبارت است از تمرد زن نسبت به همسرش به صورت انجام ندادن حقوق او یا انجام دادن کارهایی که موجب نفرت او شود، اگرچه مثل دشنام دادن یا سرزنش کردن باشد» (خوئی، ج ۲، ۱۴۱۰ق، ص ۲۸۷) و برخی دیگر بر مبنای آیه ۱۲۸ سوره نساء، نشوز زوج را به کراهت از زوجه، در حالتی که زن خواستار بودن با زوج است، تعریف کرده اند (حلی ابن ادریس، ۱۴۱۰ق، ج ۲، ص ۷۲۸؛ طباطبائی، ۱۳۹۱ق، ج ۵، ص ۴۴۵).

برخی نیز نوشته اند: «نشوز عبارت است از برتری طلبی یا خودداری هر یک از زوجین از اطاعت صاحب خود در اموری که بر وی واجب گردیده است». (طباطبائی، ۱۳۹۱ق، ج ۱، ص ۱۹۱) برخی با تصریح به یکی بودن ضابطه نشوز زوج و زوجه نوشته اند: «ضابطه در هر دو نشوز امر واحد و آن خروج از طاعت واجب است» (سبحانی تبریزی، بی تا، ج ۱، ص ۳۰۲).

اما نشوز زن و حکم آن با توجه به آیه قرآن در حقیقت اطاعت نکردن از قوانین و مقتضیات الزامی پیوند زن و شوهری حاصل می شود (نساء؛ ۳۴) و فقها نشوز زن را اینگونه بیان کردند که به معنای سرپیچی کردن و نافرمانی است یعنی زن از شوهر خود آن چه را که نسبت به شوهرش واجب است را انجام ندهد و هر گونه ناسازگاری، ستیزه جویی، برتری جویی، اطاعت نکردن از شوهر، بد زبانی با او، تمکین نکردن در برابر وی، تسلیم نبودن نسبت به او که منجر به ترک وظیفه واجب گردد و مطیع شوهر نباشد و بدرفتاری نماید ناشزه به حساب می آید (شهید ثانی، ج ۵، ۴۲۷؛ شهید اول، ص ۱۷؛ علامه حلی، ج ۳، ۵۷۶؛ محقق حلی، ج ۲، ص ۵۶۰؛ خمینی، ج ۲، ص ۳۰۵؛ گلپایگانی، ج ۲، ص ۳۶۴؛ صافی، ج ۲، ص ۱۷۴؛ طوسی، ج ۴، ص ۳۳۷-۳۳۹؛ شیخ مفید، ۱۴۱۰، ص ۵۱۸؛ فیض، ۱۳۷۶، ج ۶، ص ۳۸۷ و ۶۴۱؛ مغنیه، ۱۳۷۲، ج ۴، ص ۳۳۹).

بنابر این براساس نظرات فقها در مورد نشوز، منظور از گستره آن، مجموعه تکالیف واجبی است که بر عهده هر یک از زوجین در مقابل دیگری دارد و در دیدگاه اسلام، در مورد زوج و زوجه مصادیق متفاوتی دارد که عوامل نشوز زن تمکین خاص و عام هر دو را شامل می شود.

تعریف جامعه الکترونیکی

امروزه واژه "جامعه الکترونیک" در میان گفتگو مردم بسیار دیده می شود چنانچه علم الکترونیک و وسعت حوزه عملکرد آن هم بر همگان روشن است. در حال حاضر الکترونیک کلید فتح شگفتیهای جهان است و با تمام علوم و فنون موجود به نحوی پیوند خورده است. از وسائل ساده خانگی تا پیچیده ترین تکنیک های فضایی همه جا صحبت از تکنولوژی فراگیر الکترونیکی است. در بین وسائل الکترونیکی از جمله دستگاههای مخابراتی مثل رادیو، تلویزیون، ضبط صوت و تصویر، انواع وسائل پزشکی، صنعتی، نظامی و دیگر وسائل غیر الکترونیکی هم، کمتر وسیله ای را می توان یافت که سیستم الکترونیک در آن دخالتی نداشته باشد.

با توجه به این مختصر می توان نتیجه گرفت که امروزه، دیگر الکترونیک علم و یا تخصص ویژه افراد تحصیل کرده دانشگاهی و متخصصین این رشته نیست (شاه محمدی، ۱۳۹۴، ص. ۱۵) و الکترونیک تأثیر عمده ای در پیشرفت جامعه مدرن داشته است که این تأثیر در مجموع روابط انسان ها هم بسیار شگفت انگیز بوده است.

عوامل نشوز زوجه در جامعه سنتی

عوامل نشوز زن عدم تمکین عام و خاص است. فقهای امامیه در ارتباط با موارد تحقق نشوز نظرات مختلفی بیان کرده اند؛ از جمله شیخ طوسی در مبسوط، بیان می دارد علامت نشوز زن در گفتار و در عمل بدین گونه می باشد که وقتی مرد او را صدا می زند از جواب دادن سرباز می زند و هنگامی که با او صحبت می کند گفتار پسندیده ای ندارد و هنگام هبستر شدن مرد بر زن، او را ترک می کند و با خشم با او برخورد می کند (طوسی، ج ۴، صص. ۳۳۷ و ۳۳۹). همچنین شیخ مفید در مقنعه از اطاعت نکردن زن در داخل یا خارج منزل به عنوان نشانه های نشوز یاد می کند (شیخ مفید، ۱۴۱۰، ص. ۵۱۸). و نیز شهید ثانی، شهید اول، علامه حلی و محقق حلی نظرشان این است که کوتاهی و ممانعت در استمتاعات جنسی و ترشروی به عنوان نشانه های نشوز می باشند (شهید ثانی، ج ۵، ۴۲۷؛ شهید اول، ص. ۱۷؛ علامه حلی، ج ۳، ص. ۵۷۶؛ محقق حلی، ج ۲، ص. ۵۶۰). علمای معاصر نیز در ارتباط با نشانه های نشوز مطالبی را بیان می کنند که از آن جمله امام خمینی در تحریر و سید گلپایگانی در هدایه العباد بیان می دارند امارات و نشانه های نشوز از زن، تغییر عادت در قول و فعل است به این که در مقابل صحبت ملایم مرد، خشن و ترش رو است و سنگین و با خشم برخورد می کند. (خمینی، ج ۲، ص. ۳۰۵؛ گلپایگانی، ج ۲، ص. ۳۶۴؛ صافی، ج ۲، ص. ۱۷۴)

بنابراین زن زمانی ناشزه می شود که تمکین خاص که همان ارتباط جنسی است را ترک کند و یا تمکین عام است که مصادیق آن در عبارات فقها به عدم حسن معاشرت و خروج بدون اذن شوهر و... به آن اشاره شده است را انجام ندهد.

عوامل نشوز زوجه در جامعه الکترونیکی

در جامعه الکترونیک با توجه به نفوذ فرهنگ بیگانه از قبیل تفکر فیمینستی، عوامل جدیدی مقدمات نشوز را برای زوجه فراهم کرده است که بررسی و تشخیص آن به جهت افزایش آمار بی بند و باری و طلاق در جامعه اسلامی لازم و ضروری است لذا در ذیل به برخی از این عوامل اشاره می گردد.

ورود افراطی به فضای مجازی

اولین عامل نشوز زنان ورود در فضای مجازی بدون هدف و برنامه است. با ظهور تکنولوژی های جدید ارتباطی در این جامعه الکترونیکی تحولاتی در فضای مجازی بوجود آمده است که موارد زیادی از روابط زوجین و ارزش های مهم آن را دچار اختلال و پریشانی کرده است، بسیاری از این تحولات و دگرگونی ها از بیرون، بر زوجین تحمیل می شود. اینترنت با توجه به اینکه بسیار کار کرد های مفید در عرصه های مختلف علمی - پژوهشی، فرهنگی، تجاری، ارتباطی و... می تواند داشته باشد ولی یکسری دغدغه ها و نگرانی هایی را بر روابط بین زوجین متحمل شده است. (کاروانی، طیبه محمودآبادی، ۱۳۹۳، ص. ۱۵۴) زوج های جوان نیز از این تکنولوژی نوین که ترکیبی از فرصت ها و تهدید هاست بی بهره نیستند و گرایش به این فضای مجازی برای این قشر بسیار پر رونق شده است لذا بستر سازی فرهنگی برای کاربرد مناسب از فضای مجازی، از ضرورت بالا و اهمی برخوردار است چرا که استفاده بدون برنامه و بی هدف از اینترنت بیش از آنکه کارکرد مهارتی و بهبود بخشی در روابط زوجین داشته باشد، کارکرد تخریبی و نابودکننده خواهد داشت. فریبندگی اینترنتی در حیطه ی روابط زوجین می تواند آسیب های جدی را ایجاد کند (حسینی تبار، محمود کاظمی، ۱۳۹۳، ص. ۱۳۴) که همین آسیب ها، در حکم تکلیفی که خداوند در آیه ۳۴ سوره نساء بر زنان واجب کرده است خلل ایجاد کرده و مراجع اعظام با توجه به آسیب های موجود در حیطه خانواده حکمی را اعلام می دارند در این قسمت می توان به سه دسته از آسیب های اصلی این فضاها ی اجتماعی که در روابط زوجین تاثیر گذاشته است و موجب نشوز زن در گردیده است به شرح ذیل می توان اشاره کرد:

اعتیاد به اینترنت؛

یکی از آسیب های اینترنت، اعتیاد به آن است به طوری که اغلب افراد جامعه با استفاده از آن دچار اعتیاد می شوند به گونه ای که تمام وقت زندگی را با اینترنت می گذرانند (اکبری، ۱۳۹۰، ص. ۲۱) اعتیاد به اینترنت می تواند مشکلات جدی خانوادگی بین روابط زوجین به وجود آورد. اعتیاد به اینترنت زمانی ثابت می شود که اگر کسی یک ساعت بتواند بدون اینترنت باشد معتاد به اینترنت نیست در غیر این صورت اعتیاد به اینترنت دارد. (رحیمی و پرنده، ۱۳۹۵، ص. ۸۰) متأسفانه این آسیب گریبان گیر همه اقشار خصوصاً زنان شده که خود آغازگر اختلالات رفتاری و گفتاری متعدد بین زوجین می شود.

تعارض ارزش ها؛

خانواده یک جامعه کوچک است که دارای ارزش و هنجارهای خاص خود، طبق مقررات جامعه است. تغییرات در چگونگی ارتباطات و تکنولوژی ها، ارزشها و هنجارها در روابط خانواده تحت تأثیر خود قرار داده است. با رونق گرفتن فضای مجازی و ایجاد شبکه های اجتماعی تبادل فرهنگ ها به سرعت بسیار زیاد صورت می گیرد و ارزش های اسلامی - ایرانی از تحت تأثیر قرار می دهد چرا که ارزش های غربی با ارزش های اسلامی - ایرانی باهم تعارض دارند و این تعارض در روابط بین زن و شوهر هم بی تأثیر نیست و از آنجایی که فرهنگ بیگانه بازرق و برق بیشتر در حال فریبکاری هستند در نتیجه تغییر رفتار را در روابط بین زوجین ایجاد می کند. (زنجان زاده، ۱۳۸۴، ص. ۹۳) به عنوان نمونه می توان گفت: خداوند در سوره نور میفرماید: «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ»؛ «به مؤمنان بگو چشم های خود را (از نگاه به نامحرمان) فروگیرند و عفاف خود را حفظ کنند... (نور؛ ۳۰). سپس خطاب به زنان مؤمن می فرماید: «وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا...»؛ «و به زنان با ایمان بگو چشم های خود را (از نگاه هوس آلود) فروگیرند و دامان خویش را حفظ کنند و زینت خود را - جز آن مقدار که نمایان است - آشکار ننمایند... (نور؛ ۳۱). این دو آیه احکام نگاه کردن و حجاب را بیان می کند.

«يَغُضُّوا» و «يَغْضُضْنَ» از «غض» در اصل به معنای کم کردن و نقصان است و در بسیاری موارد در کوتاه کردن نگاه یا کم کردن صدا گفته می شود، بنابراین آیه نمی گوید مؤمنان باید چشم هایشان را فروبندند بلکه می گوید باید نگاه خود را کوتاه و کم کنند (مکارم شیرازی، ۱۳۸۰، ج ۱۴، ص. ۴۳۶). در آیه ۳۱ سوره نور زنان از آشکار کردن زینتهای خود جز آنچه خود آشکار است نهی شده اند.

رسول خدا (صلی الله علیه واله) فرمود: آنکه چشمانش را از نگاه حرام (به نامحرم) پر کند، روز قیامت، خداوند چشمانش را با میخهای آتشین و از آتش پر کند، تا وقتی که به حساب مردم رسیدگی کند، سپس امر می شود که او را به جهنم ببرند (شعیری، ۱۴۰۵ق. ص. ۹۳). یکی از مصادیق این حدیث مشاهدهی زنان و مردان نامحرم در قالب صحنه های مبتذل است که امروزه با گسترش وسایل ارتباطی جمعی پیشرفته مانند اینترنت، تلفن همراه، شبکه های اجتماعی و... به اوج خود رسیده است. با تأمل در آیات قرآن و کلام معصومین این مطلب در ذهن انسان تداعی میشود که ایمان حقیقی زن و مرد وقتی شکل میگیرد که آنها در محیط واقعی و مجازی هر دو نگاه و نوع رابطه خود را کنترل کنند (ناطق، رضایی، ۱۳۹۶، ص. ۵۶). لذا ارزش های غربی جایگزین وظایف واجب زنان و دوری آنان از محیط خانواده گردیده است.

ترجیح رابطه های مجازی به ارتباط با همسر

امروزه با ورود وسایل و تکنولوژی های جدید به عرصه خانواده شاهد این هستیم که اعضای خانواده ساعت ها از لحاظ جسمی در کنار یکدیگر می نشینند، بدون آنکه از لحاظ روحی کنار هم باشند و حرفی برای گفتن داشته باشند. قبل از ورود اینترنت به فضای خانه، بیشتر اعضای خانواده خصوصاً زن و شوهر به گفت و گو می پرداختند و مسائلی را که در طول روز اتفاق می

افتاد باهم حلاجی می کردند و از غم و شادی یکدیگر باخبر بودند ولی در شرایط فعلی روابط موجود میان اعضای خانواده خصوصا بین زوجین به سردی گرائیده است به طوری که شکاف میان زوجین را بیشتر کرده است به گونه ای که یکدیگر را در مسائل مختلف ارتباطی کمتر درک می کنند (رحیمی، ۱۳۹۰، ص. ۸۰). وهریک از زن و شوهر برای خود در فضای مجازی دوست و همدلی را یا ازجنس خود ویا از جنس مخالف برمی گزینند.

علاوه براین آسیب ها از نظر فقهای امامیه خلوت کردن دو نامحرم در یک مکان چه محیط واقعی و چه مجازی در صورتیکه احتمال وقوع معصیت بدهند یا کسی نتواند وارد آنجا شود جایز نیست و چنانچه بترسند که به حرام بیفتند باید از آنجا بیرون بروند و لازم است حریمها و حدود شرعی آن حفظ شود؛ لذا این ارتباط جز در موارد ضرورت و به قدر نیاز جایز نیست (حسینی سیستانی، ۱۳۸۱، مسئله ۲۴۰۴؛ رساله ده مرجع، ۱۳۸۷، ج ۲، ص. ۴۱۴؛ ناطقی، رضایی، ۱۳۹۶، ص. ۳۴۱). در روایتی آمده است: «أَلَا لَأَيُّ خُلُوفٍ رَجُلٌ بِأَمْرَأَةٍ إِلَّا كَانَ تَأْتِيهِمَا الشَّيْطَانُ»؛ هیچ مرد و زنی (نامحرم) با هم خلوت نمیکنند مگر اینکه سومین نفر آنها شیطان باشد (پاینده، ۱۳۸۲، ص. ۳۳۸).

در نتیجه می توان گفت شبکه های اجتماعی آسیب های جدی به خانواده ها زده و حضور بیش از حد اعضای خانواده در شبکه های اجتماعی، طلاق عاطفی را در میان خانواده های ایرانی گسترش داده است. فقدان همدلی و فقدان مهارت گفتگو میان زوجین که موجب پناه بردن آنان به شبکه های اجتماعی می شود تا از این طریق نیازهای عاطفی خود را بر آورده کنند و عدم وجود گفتگو صمیمانه بین زوجین موجب سکوت و انزوای آنان شده و زیر ساخت های زندگی مشترک را ویران می کند. از آنجایی که خانم ها به طور کلی در جامعه در مقایسه با مردان در برابر اتفاقات آسیب پذیرتر هستند بر همین اساس آثار سوء شبکه های اجتماعی بیشتر متوجه خانم ها می شود و سوء استفاده ممکن است این فضا را برای خانم ها آسیب پذیرتر کند. زنان جامعه امروز به جای اینکه وقت خود را صرف فرزندان و همسر خود کنند بیشتر در کانال ها و شبکه های اجتماعی سیر می کنند و این کار باعث عدم انجام وظایف همسری و مادری می شود (کاروانی، طیبه محمودآبادی، ۱۳۹۳، ص. ۲۴).

جمع بندی و تطبیق

بنابراین بر اساس آیه ۳۴ سوره نساء که اطاعت و فرمانبرداری زن از شوهر را به نوعی مشروط به وجود شرط (تأمین نیازهای مادی و غیر مادی زن از سوی شوهر) دانسته است لذا در صورت تحقق شرط، بر طبق فرمان خداوند زن باید فرمانبر شوهر باشد و طبق نظر فقها که تمکین عام از عوامل نشوز دانسته اند؛ می توان گفت زمانی که زن در فضای مجازی (به صورت افراطی و با بوجود آمدن آسیب های موجود) سیر می کند به جهت آنکه تکلیف واجب خود را که همان فرمانبرداری از شوهر و داشتن حسن معاشرت با وی را انجام نمی دهد و ناشزه خواهد شد چنانچه مصادیق اینگونه عوامل در دادگاه ها بسیار به چشم می خورد.

از نظر فقهی و اصولی هم طبق قاعده قیاس اولویت که قیاسی است که در آن از راه اقوی و اشد بودن وجود علت (مناطق حکم اصل) در فرع، حکم اصل به فرع سرایت داده می‌شود و حکم آن استنباط می‌گردد. بنابراین، در مواردی که علت حکم اصل در فرع به صورتی قوی تر از اصل موجود باشد، حکم اصل نیز به طریق اولی بر فرع بار شده و به آن سرایت می‌کند (مکارم شیرازی، ج ۲، ص ۵۱۹). این عامل نیز شامل تمکین عام واقع می‌گردد و زن نسبت به شوهر حسن معاشرت را نخواهد داشت.

چشم و هم چشمی و تحمیل هزینه گزاف بر همسر

دومین عوامل نشوز زن، چشم و هم چشمی و تحمیل هزینه‌های گزاف بر همسر است. چشم و هم چشمی به معنای رقابت در تجمل است (عمید، ۱۳۸۹، ص ۱۵). فرد با مشاهده زندگی دیگران احساس حقارت می‌کند و درصدد برمی‌آید که به هر قیمت، امکاناتی را که دیگران در اختیار دارند، به دست آورد. این چشم و هم چشمی در خانواده دربین زنان نمود بیشتری دارد (حسین زاده، ۱۳۹۱، ص ۲۱۳) و با توجه به آیه ۱۶ سوره فجر، (وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ) چشم و هم چشمی، ریشه در رقابت ناسالم و الگوبرداری‌های نادرست دارد. باگسترش فضای مجازی و ایجاد شبکه‌های اجتماعی زن این فرصت را بیشتر پیدا می‌کند تا به تمامی و جدیدترین وسایل خانگی و شخصی و... دست پیدا کند و این موارد دست به دست هم می‌دهند تا عوامل حسادت و یا حس حقارت برای دست یابی شخصیت کاذب خود ایجاد گردد (همان، ص ۲۱۸). لذا وقتی به این سمت و سو می‌رود تمامی هم و غمش رسیدگی به اموردنیایی می‌شود و تمام فکرش این است که هر چه دیگران دارند بهترش را داشته باشد، چنین تفکرات هم او را از معنویات دور می‌سازد هم بزرگترین ضربه را به رابطه زناشویی خود ایجاد می‌کند (محمدی بیده، ۱۳۹۱، ص ۲۸)؛ چرا که بسیاری از صحبت‌های که بین زن و شوهر تبادل می‌شود صحبت‌های وسایل خانه و نحوه تهیه آن است و در این ارتباط اغلب به خاطر تجمل‌گرایی، مرد مخالفت خود را در نحوه و یا نوع وسایل خانه که مورد نیاز خانه نیست؛ اعلام می‌کند و وقتی با خواسته‌های افراطی زن مخالفت می‌شود زن نیز در مقابله با این مخالفت‌ها از اطاعت شوهر سرپیچی می‌کند و نیازهای جنسی همسرش را برآورده نمی‌کند. (محیطی، بی تا) هر چند پرداخت هزینه زندگی از جمله نفقه زن بر عهده مرد می‌باشد ولی در فقه اسلامی برای میزان مخارج زنان، حدی معین گردید. شماری از فقیهان از جمله شهید اول و امام خمینی (ره) بر این باورند که باید نفقه و هزینه زندگی زن، سازگار با شأن وی و توان شوهر باشد (شهید اول، ۱۳۹۰، ج ۲، ص ۵۰؛ امام خمینی، بی تا، ص ۳۱۹).

زنی که همواره چشم به زیبایی زندگی دیگران می‌دوزد، از حالت استغنا و بی‌نیازی دور می‌شود و همیشه حالت نیاز و کمبود را در خود زنده نگه می‌دارد. روشن است که احساس کمبود، زن را به زندگی موجود خویش بی‌علاقه می‌کند و بدون توجه به ویژگی‌های مثبت همسر و زندگی خود، همواره حسرت زندگی دیگران را می‌خورد. این حسرت هم خود فرد و هم زندگی مشترک را دچار تزلزل می‌سازد (حسین زاده، ۱۳۹۱، ص ۲۲۰). رسول اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) فرموده اند: هر کس به آن چه در دست مردم است چشم بدوزد، اندوهش فراوان شود و سوز دلش درمان‌ناپذیر (کلینی، ۱۳۸۵، ج ۲،

ص. ۳۱۵). زنی که بهره های مادی زندگی دیگران را الگوی خود قرار می دهد، پس از احساس نیاز و کمبود، درصدد جبران آن برمی آید. در این مسیر هم خود را به زحمت و سختی می اندازد و هم باعث می شود که همسرش به تلاش فوق طاقت دست زند و از راه حلال یا حرام مقصود همسر خود را تأمین کند. این امر علاوه بر سلب آرامش همسران، آن ها را وادار می سازد که به هر صورت ممکن خواسته خود را تحقق بخشند و به فساد انگیز بودن آن نیندیشند (حسین زاده، ۱۳۹۱، ص. ۲۱۹).

خداوند می فرماید «عاشروهن بالمعروف» یعنی زن و شوهر باید به طور معروف و معقول و پسندیده زندگی کنند و در ادامه می فرماید «هن لباس لکم و انتم لباس لهن» زندگی زناشویی میدان مشترک کمال زن و مرد محسوب می شود. بنابراین برای داشتن آرامش و رضایت از زندگی، باید میزان خواسته ها و انتظارات زن و مرد از هم متناسب با قدرت و توان طرف مقابل باشد. در غیر این صورت فشار های روانی بر زندگی حاکم می شود و روابط خانوادگی دچار اختلال می گردد و تحمیل هزینه های گزاف بر همسر باعث می شود با خواسته های افراطی زن مخالفت شود و زن نیز در مقابله با این مخالفت ها از اطاعت شوهر سرپیچی می کند و نیازهای جنسی همسرش را برآورده نکند.

جمع بندی و تطبیق

همان طور که پیرامون نشوز زن بیان شده است نشوز صرفاً مربوط به امتناع زن از تمکین خاص نیست؛ زیرا آیه ۳۴ سوره نساء اطلاق دارد و اشاره به مورد خاصی ندارد ثانیاً در عبارات فقها همچنین در متن قانون به طور کلی امتناع از ادای وظایف زوجیت بیان شده است؛ این وظایف را می توان نسبت به تمامی تکالیف و وظایفی که در زندگی زناشویی برعهده ی زوجه می باشد، تفسیر کرد. بنابراین با استفاده از قاعده تنقیح مناط که به استخراج ملاک حکم از خطاب شارع برای تعمیم دادن آن به موارد مشابه اطلاق می شود؛ می توان گفت که در نظر قانونگذار نشوز و نافرمانی زن امتناع او در برابر تمکین عام و اطاعت مطلق از شوهر است.

چنانچه زن بدون عذر موجه شرعی و قانونی حاضر نشود که با شوهر خود زندگی کند یا ممانعت از رابطه ی جنسی با او داشته باشد یا آنکه با او در اداره ی خانواده همکاری نکند و به طور کلی از انجام وظایف زوجیت خود امتناع کند، ناشزه بوده و به تشخیص قاضی و حکم دادگاه، اجرای نشوز و نافرمانی طبق نظر قانون گذار در این مورد خاص صادر می گردد (پروین، حسینی، ۱۳۹۲، ش ۳).

اردوهای خارجی و سفرهای شغلی

سومین عامل نشوز زوجه در این جامعه الکترونیک رفتن زنان به تور های تفریحی و یا زیارتی در مدت زمان زیاد می باشد. چون عصر ارتباطات است و سفر بدون همسر و یا مرد به راحتی برای زنان میسر شده است لذا زنان در این سفرها به مدت زمان طولانی از خانواده و همسر خویش دور هستند و در این مدت نمی توانند خودشان را به همسرشان عرضه نمایند و تنها دلگرم

ارتباط مجازی با همسر خویش هستند و این ارتباط مجازی را دلیل بر اینکه می‌توانند خواسته‌های همسر را برآورده کنند، کار خویش را توجیح می‌نمایند در حالی رسول اکرم (صلی الله و علیه وآله) فرمودند: زن باید در خانه خود را به بهترین عطرها خوش بو کند و زیباترین لباسش را بپوشد و خود را به نیکوترین شکل آرایش کند و هر صبح و شب خود را به شوهرش برای همبستری عرضه نماید (وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۱۵۸) و در جای دیگر رسول اکرم (صلی الله و علیه وآله) فرمودند: هیچ زنی حق خوابیدن ندارد مگر آنکه خود را برای آمیزش بر شوهرش عرضه نماید یعنی، عریان وارد رختخواب شوهرش شود و بدن برهنه خود را به بدن برهنه او بچسباند (همان، ص ۱۷۶).

از این رو بیان حکم و بررسی سفرها و اردوهای زنان لازم و ضروری است چرا که می‌تواند پیش درآمدی برای اختلاف و ناسازگاری بین زن و شوهر شود. حکم فقهی سفرهای شغلی و اردوهای خارجی به مسأله اذن خروج زوجه از خانه، برمی‌گردد ولی موارد استثنا هم برای سفر زن بدون اذن شوهر هم وجود دارد که از جمله آنها در صورتی که سفر زوجه به خاطر مسأله ای ضروری باشد؛ مثلاً بیماری وی طوری باشد که علاجش متوقف به سفر باشد، در این صورت، نیازی به اذن زوج نیست و نه تنها نفقه زن ساقط نمی‌گردد، بلکه بر زوج واجب است که هزینه سفر و مداوای او را نیز بپردازد. همچنین اگر مسافرت زوجه برای انجام واجب مضیق، همچون حج واجب، باشد نیز نیازی به کسب اذن از شوهر نیست؛ زیرا زن در این سفر معذور است و انجام حج بر وی واجب است و از طرفی «لاطاعه لمخلوق فی معصیه الخالق» (نهج البلاغه، حکمت ۱۶۵). بنابراین حتی اگر شوهر برای چنین سفری به زن اذن ندهد، زن ملزم به اطاعت از شوهر نیست. در این موارد تمام فقها بر همین عقیده هستند و اختلاف نظری میان آن‌ها وجود ندارد. (نجفی، بی تا، ج ۳۱، ص ۳۱۴ نفقه)، و اگر مسافرت زوجه لازمه چیزی باشد که شوهر بدان اذن داده است نیز زن نیازی به اذن مجدد ندارد (حلی، ۱۴۱۰ ق، ج ۲، ص ۶۵۵؛ حلی، ۱۴۰۵ ق، ص ۴۸۸).

لازم به ذکر است که حتی با اعمال حکم فقهی (اذن شوهر برای سفر) طبق آمار گرفته شده از قضات و اخبار دادگاه‌های خانواده (مصاحبه با دادگاه خانوادگی شهرستان‌های ساری، تهران، گرگان) این اردوها و سفرهای شغلی موجب طلاق بسیاری از زوجین شده و کانون گرم خانواده را از هم پاشیده است.

جمع بندی و تطبیق

طبق قاعده وحدت ملاک که به معنای تنقیح مناط در فقه می‌باشد که نوعی قیاس است با بررسی در مفهوم نشوز و مصادیقی که فقهای امامیه برای نشوز بیان کردند و با توجه به معنای تمکین خاص و عام که از وظایف واجب زن می‌باشد. هرچند این سفرها و اردوها با اذن شوهر صورت پذیرد ولی می‌تواند در این زمان زن، ناشزه واقع شود، چنان چه در عصر حاضر در دادگاه‌های خانواده طلاق‌هایی که دلیل آن این مسئله می‌باشد، حکم بر ناشزه بودن زن داده شده است.

اشتغال زوجه

چهارمین عامل تحقق نشوز در این عصر الکترونیک، اشتغال زنان است. با تغییر در الگوی زندگی همچنین افزایش سطح تحصیلات زنان، تمایل آنان به حضور در اجتماع و فعالیت در عرصه های مختلف اداری و اقتصادی را دوچندان کرده است. زنان در چنده دهه اخیر فعالیت بسیار گسترده ای در عرصه های اقتصادی داشتند (سبحانی کوشکی، شادمهر، ۱۳۹۳، ص. ۱۵).

هرچند به دلیل نیاز اجتماعی، زن می تواند به حکم ضرورت با رعایت حریم عفاف و با شرایطی خاص به حرفه های گوناگون دست زند (باقری، فاطمه امیدیان، ۱۳۹۳، ص. ۲۳) اما اعمال افکار فیمینستی همراه با ورود زنان در عرصه های مختلف اقتصادی آسیب های جدی را بین روابط خانوادگی و استحکام این بنای مهم وارد کرد که از جمله آن کم رنگ شدن روابط بین زوجین خواهد شد.

از جمله آسیب های عاطفی که اشتغال در روابط بین زوجین ایجاد می کند و مانع انجام وظایف الزامی و غیر الزامی زن می شود می توان اینگونه برشمرد؛

یکی از دلایل کم رنگ شدن روابط عاطفی بین زوجین این است که زن با اشتغال در جامعه، نیازهای مادی و روحی خود را براحتی می تواند برآورده کند و این عدم وابستگی، موجب فاصله گیری روابط عاطفی بین زن و شوهر خواهد شد (مرقاتی خویی، ۱۳۷۵، ص. ۱۱۷).

یکی دیگر از دلایل کم رنگ شدن رابطه بین زوجین با اشتغال زن در خارج از خانه عدم انجام مسئولیت مادری و همسری است؛ چرا که زن بیشتر وقت روز را در محل کار می گذاراند و فرزند را در این مدت به دیگری می سپرد و هنگام حضور در خانه مشغول رسیدگی به کارهای منزل و فرزند خویش است لذا فرصتش در خانه با همسرش بسیار محدود است و این امر موجب کم رنگ شدن ارتباط بین زن و شوهر می شود و با کوچک ترین مشکل، راه حل طلاق را پیشنهاد می شود (کاظمی، ۱۳۹۳، ص. ۸۰).

از نظر فقهی و حقوقی هم اشتغال زوجه خارج از منزل، فرعی بر موضوع (اذن خروج زوجه) است که بدون اذن زوج خروج از منزل، یکی از مصادیق نشوز است همچنین مفاد ماده ۱۱۱۷ قانون مدنی در گستره نشوز و ضمانت اجرای آن را سقوط نفقه زوجه می داند. بنابراین از نظر فقهی و حقوقی، اشتغال زوجه، بر مبنای بحث اذن خروج می باشد (شاکری گلپایگانی، ۱۳۹۳، ص. ۱۷۳).

با اشتغال زنان در خارج از منزل حتی با اذن شوهر هم صورت گیرد به جهت آنکه تغییر رفتار، ارزش ها بین زن و شوهر تغییر می کند و این تغییر موانع تمکین خاص و عام ایجاد می کند در نتیجه نشانه های نشوز را در زن ایجاد می شود. علاوه بر آسیب اشتغال در روابط بین زوجین، با توجه به متون قانونی که ریشه در فقه دارد می توان اشتغال زنان را از عوامل نشوز برشمرد؛ چرا که مطابق ماده (۱۱۰۵) قانون مدنی، ریاست خانواده از ویژگی های بارز و ذاتی مرد است و برای زوج این

گمان را ایجاد کرده که صفت تمکین، صرفاً بر زن بار می شود. ریاست به معنای آن است که زن در مورد اختلاف، از نظر مرد پیروی نماید و تصمیم نهایی در امور خانواده را بر عهده مرد گذارد. فصل هشتم قانون در باب حقوق و تکالیف زوجین نسبت به هم، حسن معاشرت زوجین را به عنوان تکلیف در ماده (۱۱۰۳) مورد اشاره قرار داده که در واقع یکی از مصادیق تمکین عام می باشد. این قانون در معاضدت در تشیید مبانی خانواده و تربیت اولاد را نیز مصداق دیگری از تمکین عام دانسته است که در ماده (۱۱۰۴) همین قانون گنجانده شده است.

جمع بندی و تطبیق

طبق قاعده قیاس اولویت و نظر مشهور فقها تمکین در معنای عام، تبعیت از اراده ی زوج در کلیه ی مسائل زندگی است. قانون مدنی ایران بدون اینکه به واژه ی « تمکین » اشاره کند، با به کار بردن واژه ی « نشوز»، عدم تمکینی که بدون عذر موجه باشد را نشوز دانسته است. حال با توجه اینکه یکی از اهداف اشتغال، کسب درآمد و تأمین هزینه های زندگی است و با عنایت به اینکه مطابق ماده (۱۱۰۶) قانون مدنی، در عقد دائم نفقه زن بر عهده شوهر است لذا ضرورتی بر اشتغال زن در خانواده نیست و زن باید نقش بیشتری در همسر داری داشته باشد (اسدی، ۱۳۸۵، ش ۵۵).

نتیجه گیری

دین اسلام توجه وافری به خانواده داشته و تمام تلاش خود را در حفظ آن نموده است. با تغییر نظام خانواده ی رایج در آغاز اسلام و با مقدس خواندن پیمان ازدواج و خانواده به جنبه های کلیدی خانواده اعم از تشکیل، تحکیم و آسیب های آن پرداخته است. هرگاه یکی از زوجین نسبت به دیگری وظایف خود را انجام ندهد، نشوز تحقق می یابد. غالباً بروز نشوز از سوی هر یک از زن و مرد، گویای اراده هر یک از آن دو بر جدایی یا دست کم تغییر و تحولی جدی در ساحت زندگی مشترک است؛ لذا عدم شناسایی زوجین به وظایف خویش نسبت به دیگری و عدم رعایت آن ها پایه های نظام خانواده را متزلزل می سازد و موجب تضییع حق دیگری می گردد.

فقه های امامیه مصادیق نشوز زوجه را با توجه به آیات و روایات عدم تمکین عام و خاص بر شمردند، حال در جامعه الکترونیک، پیشرفت تکنولوژی در زندگی خانوادگی بدون تاثیر نبوده و اثراتی را در روابط بین اعضای خانواده خصوصاً زن و شوهر به جا گذاشته است. بنابراین عوامل جدیدی برای تحقق نشوز زوجه بوجود می آید که از موارد مهم آن به شرح ذیل می توان بیان کرد.

ورود به فضای مجازی عوامل جدید نشوز زن است که با ظهور تکنولوژی های نوین ارتباطی در جامعه الکترونیک به همراه تحولاتی که در فضای مجازی بوجود آمده است، بسیاری از کارکردهای خانواده ها را دچار اختلال کرده است. از زمانی که اینترنت وارد فضای زندگی انسان شده تا به امروز، علی رغم تمام محاسن و مزایای آن، یکسری دغدغه ها و نگرانی هایی را بر خانواده ها بوجود آورده است. متأسفانه این پدیده در میان همه اقشار خصوصاً زنان وجود دارد که آغازگر آسیب های متعدد دیگر نیز می شود. تعارض ارزش ها، اعتیاد به اینترنت و ترجیح رابطه های مجازی به ارتباط با خانواده و دوستان باعث می شود زن فرصت کمتری برای ارضاء نیاز جنسی مرد قرار دهد و این قضیه منجر می شود که فضای مجازی مانع انجام تکلیف شرعی زوجه شود و زن ناشزه خواهد شد.

تحمیل هزینه های گزاف بر دوش همسر خصوصاً در شرایطی که تنوع در وسایل زندگی در این جامعه الکترونیک بسیار زیاد دیده می شود. بسیاری از مشکلات خانواده ها به علت چشم و هم چشمی در خرید لوازم خانه در طول زندگی است، بعضی از زنان به منظور تعویض وسایل خانه و به دنبال تشریفات و ظواهر زندگی، همسران خود را به هر زحمت و مشقتی می اندازند تا لوازم قدیمی خانه را عوض کنند که همه این موارد تحمیل هزینه های گزاف بر همسر را به دنبال دارد. از آنجا که در غالب موارد، مرد توانایی تامین این نیازها را ندارد؛ لذا با خواسته های افراطی زن مخالفت می شود و زن نیز در مقابله با این مخالفت ها از اطاعت شوهر سرپیچی می کند و نیازهای جنسی همسرش را برآورده نمی کند.

از دیگر عوامل نشوز در این جامعه الکترونیکی حضور زنان، در سفرها و اردوهای خارجی به مدت طولانی است که منجر به دوری از شوهر و خانواده می شود. برخی از زنان نیز در اردوهای خارجی با دوستان، فامیل ها و آشنایان شرکت می کنند که در این مورد نیز در رسیدگی به امور خانواده اختلال و بی نظمی رخ می دهد. چنان چه این سفرها بدون اذن شوهر صورت پذیرد، زن، ناشزه شمرده می شود و مستحق نفقه نخواهد بود.

از دیگر عوامل نشوز، اشتغال زنان در خارج از منزل است، وظایف زن در خانواده سنگین و طاقت فرسا است، براین اساس اگر زن در خارج از خانه نیز اشتغال داشته باشد، در عمل نمی تواند به وظایف خود در خانه به خوبی و با کیفیت بالا رسیدگی کند و همچنین استدلال نشوز زوجه در موضوع اشتغال، بر مبنای بحث اذن خروج نیز می باشد.

بنابراین برای زن وظایف الزامی و غیر الزامی معین شده است که در روند زندگی سازگار بسیار موثر بوده است چرا که با عدم انجام وظایف مصایقی از نشوز صورت می گیرد که حکم نشوز به این مصادیق با توجه به آیات ۳۴ سوره نساء و روایات معصومین و نظر فقها و قواعد فقهی و اصولی اثبات می گردد.

فهرست منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه

ابن منظور، (۱۴۰۸ق) لسان العرب، ج ۱، ج ۵، بیروت، دار احیاء التراث العربی.

ابن اثیر، مبارک بن محمد، (۱۳۶۷) محقق: طاهر احمد زاوی، محمود محمد طنّاحی، النهایه فی غریب الحدیث، ج ۵، اسماعیان، قم

اسدی، لیلا، (۱۳۸۵) اشتغال زن در خانواده، پرتال جامع علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، شماره ۵۵. اکبری، ابوالقاسم، اکبری، مینا، (۱۳۹۰)، آسیب شناسی اجتماعی، تهران: انتشارات رشد و توسعه. باقری، مصطفی، فاطمه امیدیان، (۱۳۹۳)؛ اثرات اشتغال زنان بر روابط و ساختار خانوادگی، کنفرانس بین المللی علوم انسانی و مطالعات رفتاری.

پاینده، ابوالقاسم، (۱۳۸۲) نهج الفصاحه ی مجموعه کلمات قصار حضرت رسول(ص)، تهران، دنیای دانش.

پروین، فرهاد، وحیده حسینی، (۱۳۹۲) "شرایط، قلمرو و آثار فقهی و حقوقی ریاست زوج در رابطه با زوجه" فصل نامه پژوهش حقوق خصوصی، شماره ۳.

تبریزی، جعفر، سبحانی، نظام النکاح فی الشریعه الاسلامیه الغراء، بی تا، ج ۱، چ ۱، قم.

حسین زاده، علی، (۱۳۹۱)، همسران سازگار: راهکارهای سازگاری، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، چاپ سیزدهم.

حسینی سیستانی، سید علی، (۱۳۸۱) قلم آذین رضا، مشهد: مسئله ۲۴۰۴.

حسینی تبار، فاطمه، محمود کاظمی، (۱۳۹۳)، نقش و تاثیرات فضای مجازی بر سلامت اجتماعی روانی خانواده، اولین کنگره ملی روانشناسی خانواده گامی در ترسیم الگوی مطلوب خانواده.

حراغملی، محمد بن حسن؛ بی تا، وسایل الشیعه، بیروت، دار احیاء التراث العربی.

حلی، ابن ادریس؛ (۱۴۱۰ق)، السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی، ج ۲، قم، مؤسسه النشر الاسلامی.

حلی، یحیی بن سعید، (۱۴۰۵ق) الجامع للشرایع، تحقیق شیخ سبحانی، قم: مؤسسه السید الشهداء.

خلیل بن احمد، (۱۴۰۹) محقق: عقیفی، احمد، الفراهیدی، ج ۶، دارالعلوم، قاهره- مصر.

خمینی، روح الله، (بی تا)، تحریر الوسیله، ج ۲، قم: مؤسسه مطبوعات دارالعلم.

خدابنده، رقیه، (۱۳۸۸) بررسی فقهی و حقوقی نشوز زوج و زوجه، ماهنامه شماره ۴۷، سال ۱۳.

رحیمی، محمد، ردابه پرنده، (۱۳۹۵) آسیب شناسی فضای مجازی و خانواده، تهدیدها و چالش ها، دفتر مطالعات فضای مجازی انقلاب اسلامی.

رحیمی، محمد. (۱۳۹۰)، عوامل اجتماعی مؤثر بر شکاف نسلی؛ مطالعه موردی شهر خلخال. پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.

زنجانی زاده، هما. (۱۳۸۴)، بررسی تأثیر اینترنت بر ارزش های خانواده در بین دانش آموزان، مجله انجمن جامعه شناسی ایران. دوره ششم. شماره ۲.

- سبحانی کوشکی، زهره و سیده محدثه شادمهر، ۱۳۹۳، اثر اشتغال زنان بر روابط و ساختار خانوادگی، دومین کنفرانس ملی جامعه شناسی و علوم اجتماعی، تهران: موسسه اطلاع رسانی نارکیش.
- سیاح، احمد، ۱۳۹۰، فرهنگ بزرگ جامع نوین، ج ۲، انتشارات اسلام.
- شاه محمدی، محمد، مقاله آموزش الکترونیک، سومین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی، ۱۳۹۴.
- شعیری، تاج الدین، (۱۴۰۵ ق) جامع الخبار، قم: انتشارات رضی .
- شاکری گلپایگانی، طوبی، (۱۳۹۳)، بررسی فقهی - حقوقی گستره ی نشوز زوجین و شیوه ی مواجهه با آن، مطالعات راهبردی زنان، سال شانزدهم، ش ۶۴.
- شیخ طوسی، (۱۳۸۷)، المبسوط فی الفقه الامامیه، تهران: المکتبه المرتضویه.
- شیخ مفید، محمد بن نعمان الکبری البغدادی، (۱۴۱۰)، المقنعه، قم: موسسه نشر الاسلامی.
- شریف، علی، ۱۳۷۶، فقه و تمکین در حقوق خانواده، چ ۱، بی جا، نشر بشارت.
- صافی، لطف الله، (۱۴۱۶)، هدایه العباد، چ ۱، بی تا، قم: دارالقرآن الکریم.
- طباطبائی، سید محمد حسین، (۱۴۱۷ ق)، المیزان فی تفسیر القرآن، بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.
- طبرسی، فضل بن حسن؛ (۱۴۰۵ ق)، جوامع الجامع فی تفسیر القرآن، بیروت، دارالاصنواء.
- عاملی، شمس الدین محمد بن مکی بن احمد، (۱۳۹۰)، لمعه دمشقیه، ترجمه علی شیروانی، ج ۲، تهران: انتشارات دارالفکر، چاپ چهل و دوم.
- عاملی جبعی، زین الدین بن نورالدین؛ (۱۳۷۸)، مسالک الافهام، قم: چاپ افست.
- علامه حلی، (۱۴۱۰)، ارشاد الاذهان، قم: جامعه المدرسین، چاپ اول.
- عمید، حسن، (۱۳۸۹)، فرهنگ عمید، تهران: اشجع.
- فخرالدین بن محمد، (۱۳۷۵) محقق: احمد حسینی اشکوی، قاموس المحيط، ج ۲، مکتبه المرتضویه، تهران.
- فیض، علیرضا، (۱۳۷۶) مبادی فقه و اصول، ج ۶، تهران، دانشگاه تهران.
- قبادی، مریم، (۱۳۹۳) نشوز؛ مصادیق و شیوه های برخورد با آن در قرآن کریم، تحقیقات علوم قرآن و حدیث، سال یازدهم، شماره ۴.
- کاظمی، محمود، ولایت شوهر بر همسر، یا مسئولیت او در برابر خانواده، (۱۳۹۳)؛ دوفصلنامه ی علمی-پژوهشی دانش حقوق مدنی، سال سوم، شماره اول.
- کاروانی، عبدالطیف، طیبه محمودآبادی، (۱۳۹۳)، تاثیر شبکه های اجتماعی مجازی بر خانواده، اولین کنگره ملی روانشناسی خانواده گامی در ترسیم الگوی مطلوب خانواده.
- کلینی، محمدبن یعقوب (۱۳۸۵)، اصول کافی، ترجمه صادق حسن زاده، تهران: قائم آل محمد، چاپ دهم.
- گلپایگانی، محمد رضا، (۱۴۱۳) هدایه العباد، قم: دارالقرآن الکریم.
- مرقاتی خویی، عفت السادات، (۱۳۷۵)، «بررسی و مقایسه مشخصات فردی و خانوادگی زنان شاغل راضی و ناراضی از روابط جنسی در زندگی زناشویی، دانشگاههای وابسته به وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی شهر تهران»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی.

- محقق حلی، (۱۴۰۹)، شرایع الاسلام، ج ۳، تهران: انتشارات استقلال.
- محمدی بیده، فاطمه، (۱۳۹۱)، چشم و هم چشمی از نگاه قرآن، قم: پژوهشکده باقرالعلوم.
- محیطی، فرشته، (بی تا)، چشم و هم چشمی خوب و بد از نگاه قرآن، قم: پژوهشکده باقرالعلوم.
- مصطفوی، حسن، (۱۳۶۸) التحقیق فی کلمات القرآن الکریم وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ اول تهران.
- مصطفوی فرد، حامد، بازخوانی مفهوم نشوز زن و مرد در قرآن، فقه اهل بیت، سال ۱۸، شماره ۶۹
- مکارم شیرازی، ناصر، جمعی از نویسندگان، تفسیر نمونه، ج ۱۴، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- بی نا، بی تا، انوار الاصول، ج ۲، کتابخانه فقاها.
- محقق السبزواری، محمد باقر بن محمد، (۱۳۸۷) کفایه الاحکام، فرهنگی اطلاع رسانی تبیان، نسخه الکترونیکی.
- مغنیه، محمدجواد، الفقه ترجمه کاظم پور احمدی، (۱۳۷۲) علی المذاهب الخمسه، ج ۴، تهران، نشر دانشگاهی.
- موسسه مطالعاتی منتظران موعود، (۱۳۸۷)، رساله ده مرجع، ج ۲، هاتف.
- میرخانی، عزت السادات، (۱۳۸۹)، گستره وظایف زن در خانواده، فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان، ش ۷.
- ناطق، راضیه، رضایی، مائده، (۱۳۹۶)، ارتباط با نامحرم در فضای مجازی از دیدگاه فقه امامیه، دوفصلنامه تخصصی مطالعات پژوهشی زنان، سال چهارم، شماره ششم.
- نجفی، محمد بن حسن، بی تا، جواهر الکلام فی شرایع الاسلام، تهران: دارالکتب الاسلامیه.

Jurisprudential analysis of unspoken examples of wife in electronic society

Abstract

In the term of jurisprudence, incompatibility between husband and wife is interpreted as impermissible. Imami jurists considered general and specific disobedience as one of the unfortunate factors. Today, with the spread of information technology and the penetration of telecommunications to the depths of society, electronic society has changed the tools and methods of communication. Life has arisen which has increased the incompatibility between couples and as a result divorce. To be adapted. The present study seeks to answer the question that in the electronic society, what are the new factors that are not possible from a jurisprudential point of view? The method of this research is descriptive and analytical and using reliable jurisprudential sources and citing the statements of family dispute resolution courts in different cities of Iran and using the referendums of the supreme authorities, we reached the results that in this electronic society factors such as entering space Virtual with special conditions, eye and eye and imposing exorbitant costs, women's employment, foreign women's camps according to the comparative approach to the jurists in the case of non-compliance using jurisprudential rules and principles such as priority analogy, denunciation of manat, unity of criteria New factors are the wife's infertility in the electronic community.